

SUGESTII DE UTILIZARE A FOTOGRAFIEI CA SURSĂ ISTORICĂ VIZUALĂ LA LECȚIILE DE ISTORIE¹

CZU: 373.5.016:94(=135.1+100)+77
DOI: 10.46727/c.17-11-2023.p92-100

Viorel BOLDUMA,
cercetător științific,

Institutul de Cercetare, Inovare și Transfer Tehnologic
al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău
ORCID ID: 0000-0003-2111-3701

Rezumat: *O competență specifică disciplinei Istoria românilor și universală pentru ciclul gimnazial și liceal, este Cunoașterea și interpretarea izvoarelor istorice. Prin urmare, în acest articol este analizată fotografia ca sursă istorică vizuală, precum și modul în care putem folosi fotografia în lecțiile de istorie, în procesul de predare-învățare-evaluare. Sursele vizuale au un rol important în înțelegerea și cunoașterea faptelor istorice, dezvoltând astfel imaginația și gândirea critică a elevului.*

Cuvinte-cheie: *izvoare istorice, curriculum, istorie românească și universală, fotografie, student.*

Abstract: *A competence specific to the discipline History of Romanians and universal for the gymnasium and high school cycle, is: Knowledge and interpretation of historical sources. Therefore, this article looks at photography as a visual historical source, as well as how we can use photography in history lessons, in the teaching-learning-assessment process. Visual sources play an important role in the understanding and knowledge of historical facts, thus developing the student's imagination and critical thinking.*

Keywords: *historical sources, curriculum, Romanian and universal history, photography, student.*

Disciplina școlară ***Istoria românilor și universală***, prin funcția formativă pe care și-o asumă, își menține privilegiul de a contribui, pe de o parte, la formarea unei culturi generale, a unui sistem de valori caracteristic societății civilizate, bazate pe gândire critică, valori morale și culturale, pe de altă parte, la oferirea posibilității de a cunoaște, înțelege și a contempla umanitatea în toată diversitatea. În acest sens, conexiunile dintre competențele specifice și finalitățile la disciplină formează profilul absolventului, ce asigură formarea unei culturi democratice în baza *Cadrului de Referință al Competențelor pentru Cultură Democratică*, aprobat de Consiliul Europei (2018)[1].

Curriculum la disciplina *Istoria românilor și universală pentru învățământul gimnazial și liceal* (ordinul Ministerului nr.906/2019) [4,5], *Ghidul de implementare a curriculumului la Istoria românilor și universală, ediția 2023-2024 pentru învățământul gimnazial și liceal*[12] răspunde exigențelor actua-

¹ *Articolul este elaborat în cadrul proiectului „Reconfigurarea procesului de învățare din învățământul general în contextul provocărilor societale. Cifru 20.80009.0807.27A”.*

le de formare/dezvoltare a competențelor specifice la disciplină, racordate la profilul absolventului. Capacitatea de a învăța, a acționa și a judeca constituie temelia competențelor specifice la *la Istoria românilor și universală*, care sunt 5 la număr:

1. Utilizarea limbajului istoric în diverse situații de învățare și de viață, respectând cultura comunicării;
2. Amplasarea în timp și spațiu a evenimentelor, proceselor, fenomenelor, demonstrând înțelegerea continuității și schimbării în istorie;
3. Analiza critică a informației din diferite surse pornind de la cultura istorică, manifestând poziția cetățeanului activ și responsabil;
4. Determinarea relației de cauzalitate în istorie, dând dovadă de gândire logică și spirit critic;
5. Valorificarea trecutului istoric și a patrimoniului cultural, manifestând respect față de țară și de neam [5].

Astfel, o competență specifică disciplinei *Istoria românilor și universală* pentru treapta gimnazială și liceală, este: *Cunoașterea, utilizarea și interpretarea surselor istorice* [4,5].

Utilizarea surselor istorice în predare, învățare și evaluare la disciplina *Istoria românilor și universală* este o necesitate. Prin intermediul sursei istorice, elevul „pătrunde în laboratorul științific al istoriei”, intră în contact cu realitatea istorică, dobândește deprinderi de lucru specifice istorice. Lecturarea sursei istorice îi permite elevului să achiziționeze cunoștințe care sunt extrem de valoroase, căci sunt rezultatul propriului efort intelectual.

Utilizarea surselor istorice în predarea istoriei trebuie să se afle permanent în atenția profesorului. Formarea competențelor legate de analiza surselor istorice este un obiectiv de predare-învățare-evaluare important pentru că valoarea surselor pentru interpretarea istorică este foarte diferită, iar instrumentele de analiză ale diferitelor surse sunt foarte diverse. Din această perspectivă, strategiile didactice focalizate pe utilizarea surselor istorice trebuie să ia în considerare elemente precum categoria formală de sursă, categoria cronologică, utilitatea sursei în atingerea obiectivelor de predare-învățare-evaluare. Conceptul cheie care trebuie să stea în atenția profesorului este cel de multiperspectivitate, însemnând ”un mod de a gândi, a selecta, a examina și a utiliza dovezi provenind din diferite surse pentru a lămuri complexitatea unei situații și pentru a descoperi ceea ce s-a întâmplat și de ce”[8]. Un demers didactic focalizat pe înțelegerea multiperspectivității înseamnă a ajuta elevii să exerseze modalități de analiză a faptelor/proceselor istorice pentru a înțelege ceea ce s-a întâmplat în trecut și de ce. Activitățile propuse trebuie să contribuie la înlăturarea stereotipurilor, a discriminării și a automatismelor de gândire, precum și la cultivarea spiritului tolerant. Prin urmare, unul dintre obiectivele cadru pentru disciplina istoria românilor și universală, constituie cunoașterea și interpretarea surselor istorice, deoarece baza cunoașterii trecutului umanității este

sursa istorică de orice tip. De asemenea, sursa istorică se află și la baza oricărui demers științific coerent și eficient în domeniul istoriei [6].

Există două categorii principale de surse istorice: sursele scrise (documente, presa, scrisori, jurnale, reviste etc.) și sursele vizuale (fotografia, picturile, caricaturile, posterele, afișele, colajul, harta istorică etc.). Cele din urmă sunt analizate întotdeauna separat, având rolul de confirmare și nuanțare a informațiilor extrase din sursele scrise [2].

Ne-am propus în cadrul acestui studiu, să ne oprim asupra analizei fotografiei ca izvor istoric vizual precum și la modul în care putem folosi fotografia în cadrul lecțiilor de istorie, în procesul de predare-învățare -evaluare.

Un document fotografic este un document creat printr-o metodă fotografică. Apariția documentelor fotografice datează din anii 30 ai secolului al XIX-lea și este asociată cu inventarea fotografiei. Caracteristica esențială a documentului fotografic este că acest gen de document are loc în momentul evenimentelor și la locul evenimentelor. Această caracteristică oferă acestui tip de document o valoare mare. Documentele fotografice sunt clare, precise, datorită cărora sunt utilizate pe scară largă în multe ramuri ale activității umane și, în special, în istoriografie. Documente fotografice speciale se află în arhiva foto de familie, care conține multe fotografii care reflectă diferite perioade din viața unei persoane și a statului în ansamblu. Pe baza analizei acestor documente fotografice se pot urmări transformările din viața de zi cu zi, obiceiurile, atmosfera spirituală a epocii care au avut loc în anumite perioade istorice [10].

Fotografia reprezintă un document vizual, un instrument important în predarea istoriei. Fotografiile au un statut special ca surse de imagini. Ele permit, cel puțin în aparență, o apropiere mai mare de realitatea trecută decât alte tipuri de imagini. Imaginea, produsă din punct de vedere tehnic, poate indica doar ceea ce se află efectiv în fața obiectivului. Fotograficul, spre deosebire de pictor, nu poate adăuga nimic, dar are posibilitatea, desigur, să aranjeze obiectul sau scena. În orice caz, fotografiile sunt cele mai bune surse pentru istoria evenimentelor. De exemplu, când e vorba de o demonstrație, putem vedea dacă a avut loc, care au fost obiectivele acesteia (dacă se pot recunoaște afișe sau bannere), ce oameni (probabil, cunoscuți deja în altă parte) erau acolo, unde se aflau, ce prezenta mulțimea, care era starea de spirit a acesteia. Evident, trebuie să fim atenți atunci când dorim să facem interpretări și generalizări, căci o singură imagine reflectă întotdeauna doar un caz individual. Pentru a aprecia dacă este semnificativă, trebuie să avem fie mai multe reprezentări picturale similare, fie informații suplimentare [11].

Fotografia este prezentă în manualele școlare sub diferite forme:

- Viața cotidiană în fotografii;
- Portretul de familie;
- scene de confruntări militare;
- portrete/foto de personalități;
- aspecte ale vieții social-economice, politice și culturale etc.

Fotografia are un impact deosebit asupra elevilor, analiza ei îi ajută să înțeleagă mai bine și mai clar unele conținuturi istorice, stimulează imaginația elevului și capacitatea de observație.

Fotografia poate fi folosită ca sursă istorică pentru toate perioadele istorice, însă forța evocatoare a acesteia este pentru perioada secolelor XX-XXI. Fotografia reprezintă un document vizual, un martor al istoriei secolului XX - XXI și nu doar. Fotografia reprezintă un instrument decisiv în cadrul mijloacelor moderne mass-media și un instrument important în predarea istoriei.

Totodată, utilizarea fotografiei la lecțiile de istorie, are atât avantaje, cât și dezavantaje:

Avantajele folosirii fotografiei în cadrul lecțiilor de istorie:

- Stimulează imaginația elevului;
- Are o forță de evocare deosebită;
- Elevul poate să își folosească capacitatea de observație;
- Elevul poate învăța să gândească și să observe critic;
- Poate oferi profesorului ocazia de a reface o mică parte din atmosfera perioadei;
- Are un impact deosebit asupra elevilor, ajutându-i să înțeleagă mai bine evenimentul/faptul istoric.

Dezavantajele folosirii fotografiei la clasă:

- Un timp destul de mare afectat în cadrul lecției;
- Fotografia poate fi manipulată sau trucată.

Profesorul de istorie trebuie să selecteze cu mare atenție fotografiile pe care urmează să le folosească în demersul didactic. Iată câteva posibile criterii pentru alegerea fotografiilor pentru lecție:

- Să poată fi ușor puse în legătură cu alte surse istorice;
- Să pună în valoare cunoștințele și așteptările elevilor;
- Să prezinte anumite ambiguități sau chiar contradicții ce necesită a fi explicate și investigate;
- Să poată fi analizate de către elevi.

Ce ar trebui să știe profesorii dar și elevii în legătură cu o fotografie ?

- Fotografiile care sunt păstrate ca documente/surse istorice au fost la rândul lor supuse unui proces de selecție;
- Fotografiile respectă convențiile și perspectivele perioadei în care au fost realizate;
- Fotografiile pot fi ușor manipulate sau truate;
- Fotografii pot avea un efect direct asupra evenimentelor care sunt fotografiate.

Atunci când folosim o fotografie în demersul didactic, ea trebuie analizată foarte atent, trebuie să privim dincolo de imagine, adică să descifrăm și să descoperim „mesajul” transmis prin intermediul imaginii. Iată care sunt princi-

palele aspecte pe care trebuie să le urmărim atunci când analizăm o fotografie în demersul didactic:

- **Teme:** manifestație, miting, reuniune internațională, scenă din viața cotidiană, scenă de război, personaje, foto de familie etc.
- **Datarea:** poate fi făcută observând:
- indicații directe – titlu, legendă, inscripții, vegetație;
- indicații indirecte – costume, obiecte, arhitectură.
- **Personajele:** sunt personalități cunoscute sau anonimi aparținând unor tipologii sociale, se observă vestimentație, obiectele, alte atribute, atitudinea personajelor.
- **Disponerea personajelor:** se poate realiza în jurul unui personaj principal, indicându-se astfel o ierarhie, poate fi o imagine de ansamblu cu personaje prezentate egal, personajele aflate în prim-plan sau aflate în fundal.
- **Locul:** poate fi indicat grație unei construcții sau a unei inscripții.
- **Planul:** exprimă un cadru general, larg, permite descrierea unei scene, situarea într-un context sau prezintă un cadru izolat dintr-o acțiune.
- **Interpretarea fotografiei:**
- *Autorul:* comportă aceiași analiză ca și autorul unui text;
- *Imaginea:* este reprezentativă, este spontană, este exagerată, trucată, manipulată;
- *Locul publicării:* publicație oficială, de propagandă, de opoziție;
- *Contextul publicării fotografiei:* contextul desfășurării unui eveniment, momentul ales.
- **Semnificația fotografiei:** se analizează prin raportarea la subiect, la temă, la cadrul cultural pe care îl reprezintă, la referințele ideologice pe care le comportă [3,7].

În continuare, propunem câteva activități de învățare-predare-evaluare pe baza unor fișe de lucru care pot fi utilizate la clasa a XII-a în cadrul temei *Proclamarea suveranității și independenței Republicii Moldova*. Activitatea de învățare, a urmărit formarea la elevi a unor competențe bazate pe interpretarea surselor istorice în cunoașterea unor evenimente și fapte din epoca contemporană, cu scopul de a stimula elevilor creativitatea, spiritul de observație și de a le trezi interesul pentru studiul istoriei.

Conform curriculei școlare, competențele, care au fost urmărite prin desfășurarea acestei lecții sunt:

- Analiza critică a informației din diferite surse, pornind de la cultura istorică, manifestând poziția cetățeanului activ și responsabil;
- Compararea argumentelor din diferite surse pentru formularea unor judecăți proprii, privind evoluția societății contemporane;
- Stabilirea tipului de informație subiectivă/obiectivă oferită de sursa de documentare;

- Evidențierea relațiilor de cauzalitate din informațiile oferite de sursele investigate;
- Transferarea abilităților de operare cu relațiile de cauză-efect în perceperea adecvată a situațiilor din viața reală [5].

Desfășurarea lecției: Elevii sunt grupați în 4 echipe de lucru, primesc fișele de lucru, le analizează în 5-7 minute, apoi răspund întrebărilor de pe fișa de lucru. Reprezentantul fiecărei echipe va citi răspunsurile date. Profesorul supune dezbaterii clasei răspunsurile date de fiecare echipă.

FIȘA DE LUCRU nr. 1

Figura 1. Foto: 27 august 1991.

Priviți fotografia de mai sus. Pe baza cunoștințelor dobândite și din analiza imaginii, răspundeți următoarelor cerințe:

1. Identificați tipul de sursă istorică.
2. Identificați faptul istoric care a prilejuit acest entuziasm.
3. Cine credeți că a realizat sursa istorică și în ce context?
4. Imaginați-vă că sunteți un personaj din acea mulțime. Descrieți în aproximativ 10 rânduri atmosfera de pe străzile Chișinăului.
5. Credeți că imaginea este trucată, exagerată, manipulată? Argumentați răspunsul.
6. Ce semnificație/importanță are sursa istorică analizată.
7. Dați un alt titlu sursei istorice. Argumentați alegerea făcută.
8. La ce alte surse istorice mai putem apela pentru a înțelege și mai mult momentul immortalizat de sursa istorică.

FIȘA DE LUCRU nr. 2

Figura 2. Foto: 31 August 1989

Priviți fotografia de mai sus. Pe baza cunoștințelor dobândite și din analiza imaginii, răspundeți următoarelor cerințe :

1. Identificați tipul de sursă istorică.
2. Identificați faptul istoric la care face referire sursa și datați sursa istorică.
3. Cine credeți că a realizat sursa istorică și în ce context a fost efectuată fotografia?
4. *Grupele 1 – 2.* Imaginați-vă că sunteți un personaj aflat în acel moment pe străzile Chișinăului. Descrieți în aproximativ 10 rânduri atmosfera de pe străzile Chișinăului.
Grupele 3 – 5. Imaginați-vă că sunteți jurnalist aflat la fața locului și trebuie să realizați un reportaj despre adoptarea alfabetului latin.
5. Credeți că imaginea este trucată, exagerată, manipulată? Argumentați răspunsul.
6. La ce alte surse istorice mai putem apela pentru a înțelege și mai mult momentul imortalizat de sursa istorică.

FIȘA DE LUCRU NR.3

1. Identifică 2 personalități din fotografie
2. Determină importanța istorică a personalităților reprezentate.
3. În ce context a fost efectuată fotografia?
4. Argumentează răspunsul cu un fapt istoric.
5. La ce alte surse istorice mai putem apela pentru a înțelege și mai mult momentul imortalizat de sursa istorică?

Figura 3. Studiază fotografia

FIȘA DE LUCRU NR. 4

Figura 4. Studiază fotografia

1. Identifică 2 personalități din fotografie
2. Determină importanța istorică a personalităților reprezentate.
3. În ce context a fost efectuată fotografia?
3. Argumentează răspunsul cu un fapt istoric.
4. La ce alte surse istorice mai putem apela pentru a înțelege și mai mult momentul imortalizat de sursa istorică?

Din cele relatate mai sus, putem concluziona că, în procesul de predare-învățare-evaluare a istoriei, profesorul utilizează diverse surse istorice, atât scrise, cât și vizuale. Fotografiiile sunt documente vizuale, care prezintă diferite fragmente din viața social-politică a societății. Prin urmare, au un rol important în înțelegerea, cunoașterea faptelor istorice, dezvoltând prin acestea imaginația și gândirea critică a elevului.

Bibliografie:

1. *Cadrului de Referință al Competențelor pentru Cultură Democratice*, V-1-3, Consiliul Europei 2018. ISBN 978-92-871-8573-0.
2. DOLGHI A., FELEA A. Istoria românilor și universală. Ghid de pregătire pentru examen: Material didactic pentru formarea competenților, Chișinău: PRAG-3, 2021.96 p. ISBN 978-9975-77-296-9.
3. GRUBER G. Didactica istoriei și formarea de competențe. Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2016. 210 p. ISBN 978-606-537-362-4.
4. Istoria românilor și universală: Curriculum național: Clasele 5-9: Curriculum disciplinar: Ghid de implementare / Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova; coordonatori: Angela Cuta sevici , Valentin Crudu, Corina Lungu; grupul de lucru: Rodica Neaga (coordonator).Chișinău: Lyceum, 2020. 128 p. ISBN 978-9975-3436-5-7.
5. Istoria românilor și universală: Curriculum național: Clasele 10-12: Curriculum disciplinar: Ghid de implementare / Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova ; coordonatori: Angela Cutasevici [et al.], Valentin Crudu, Corina Lungu; grupul de lucru: Rodica Neaga (coordonator) [et al.]. – Chișinău: Lyceum, 2020. 188 p. ISBN 978-9975-3436-6-4.
6. Programe școlare pentru clasa IX-a, ciclul inferior al liceului. Istorie. București 2004.
7. SAVA L. Monumente dispărute din Chișinăul epocii țariste. Un tur virtual prin prisma fotografiilor de epocă. În: Descoperiri în imediata apropiere. Sugestii metodologice pentru ghidarea elevilor în cercetarea istoriei locale, Chișinău: Editura Epigraf, 2021, pp. 58-61. ISBN 978-9975-60397-3.
8. STRADLING R. Multiperspectivitatea în predarea istoriei: un ghid pentru profesori, București: Editura Universitară, 2014. 61 p. ISBN 978-606-591-943-3.
9. ȚINTEA A. Sursele istorice – resurse care permit utilizarea unor metode active de învățare-predare. În: EDICT – Revista educației, decembrie, București, 2022. ISSN 1582 – 909X. Disponibil:<https://edict.ro/sursele-istorice-resurse-care-permit-utilizarea-unor-metode-active-de-invatare-predare/>.
10. <https://skinfoodrussia.ru/ro/cash-transactions/fotografii-kak-istoricheskii-istochnik-fotodokumenty.html> (vizitat: 19.09.23).
11. <https://abcvizual.md/1-5-fotografii-ca-surse-istorice/> (vizitat: 20.09.23).
https://mecc.gov.md/sites/default/files/20_repere_istoria_rom_si_universala_iru_2023-2024_final_pt_site.pdf.